

“SEDANJOST” V POVOJNIH RAZISKAVAH OBLAČILNE KULTURE NA SLOVENSKEM

Bojan Knific

75

IZVLEČEK

V prispevku je obravnavana prisotnost raziskav “sedanjosti” pri proučevanju oblačilne kulture na Slovenskem. Etnologi so se v svojih delih ukvarjali pretežno s preteklostjo, sodobnost pa so omenjali bolj ali manj mimogrede; ugotavljali so predvsem prenašanje starejših kulturnih sestavin v novejša obdobja, primerjali stanje nekoč in danes; intenzivnejše posvečanje sodobnosti je opazno pri vprašanih povezanih z razvojem t. i. narodne noše. Slovenski etnografski muzej v zadnjih letih načrtno zbira oblačila, ki so bila predmet porabe potrošniške družbe; na razstavah se kaže interes za sodobnost, v publikacijah, ki izhajajo ob razstavah, pa je to manj opazno.

Ključne besede: sodobnost, oblačilna kultura, “narodna noša”, razstava, Slovenski etnografski muzej

ABSTRACT

The article addresses the presence of research on the “present” in the study of clothing culture in Slovenia. In this research works, ethnologists mainly dealt with the past and the present is more or less mentioned in passing; they mainly established how older cultural elements were transferred to new periods, or compared the conditions in the past and present; major attention to the present is found in issues related to the development of the “national custom”. In recent years, the Slovene Ethnographic Museum has been systematically collecting clothes belonging to the consumer society; exhibitions show an increased interest in the present, but this is less reflected in the publications accompanying these exhibitions.

Key words: present, clothing culture, “national costume”, exhibition, Slovene Ethnographic Museum

Na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani je že kar pred časom (22. 10. 2003) dr. Nena Židov študentom (med katerimi sem bil tudi sam) predstavila poglede na sodobnosti in tradicijo v povezavi z razstavami Slovenskega etnografskega muzeja v preteklih nekaj desetletjih. V uvodu je najprej podala nekaj pogledov na razumevanje koncepta *sedanjosti* v ožjem oziroma širšem pomenu te besede, nadaljevala z razumevanjem sedanosti v strokovnih delih etnologov od srede do konca 20. stoletja ter zaključila s predstavitevjo zadnjih razstav Slovenskega etnografskega muzeja. Omenjeno predavanje me je spodbudilo, da pregledam izbor

literature, v kateri avtorji obravnavajo oblačilno kulturo na Slovenskem, in ugotovim, kakšen delež v teh delih zasedajo vprašanja sodobnosti. Zaradi osebnega znanstvenega zanimanja, povezanega z na tradiciji temelječim kostumiranjem, namenjam vprašanjem t. i. narodnih noš in razpravam o njih v sodobnosti nekoliko več prostora, kot bi bilo glede na obseg tovrstnih del v strukturi vseh študij o oblačilni kulturi primerno. Upam, da omenjena pristranost ne zamegljuje pogleda na celotno zastavljeno vprašanje, in želim, da je razumljena zgolj kot podrobnejši pogled v del problematike.

Kratek pogled v zgodnejše obdobje

76 Ob pregledovanju starejših virov, ki pričajo o načinu oblačenja ljudi na Slovenskem, lahko ugotovimo, da so se avtorji intenzivno ukvarjali z gradivom iz "takratne sedanjosti" in da je bilo opisovanje življenja, kakršnega so dejansko živeli ali opazovali, povsem običajno.¹ V razsvetljenstvu lahko govorimo o aplikativni etnologiji, katere naloga je bila ugotavljanje takratnega stanja in priprava ustreznih rešitev za izboljšanje v prihodnje. Čeprav kot sestavina takratne statistične vede, je bila etnologija tedaj morda najposredneje vpeta v reševanje konkretnih in sočasnih družbenih vprašanj (Bogataj 2000: 204). Posebno dragoceno je bilo gradivo, zbrano neposredno na terenu, in sicer z opazovanjem in zapisovanjem, s popisovanjem, statističnimi vprašalnici ipd. (Slavec Gradišnik 2000: 389). Opisovanje načina življenja sedanjosti je aktualno še celo 19. stoletje, čeprav so bili klici, da "*narodno blago*" vse bolj izginja iz vsakdanjega življenja" (Kremenšek 1978: 25), vse pogostejši in so s tem nakazovali, da je potrebno popisati stanje, kakršno je bilo v takratni družbi, ter da se je potrebno ozirati tudi nazaj v zgodovino. Oziranje v zgodovino in upoštevanje sočasne problematike sta kategoriji, ki se v etnologiji 19. stoletja stalno prepletata, čeprav nekateri tedanji avtorji poudarjajo eno, drugi pa drugo smer.² V prvi polovici 20. stoletja zanimanje za sedanjost postopoma zamira, povečuje pa se zanimanje za preteklost, saj je v očeh raziskovalcev ljudska kultura vse bolj izginjala.³

Raziskave oblačenja po 2. svetovni vojni

Nekaj let po drugi svetovni vojni je Boris Orel v *Slovenskem etnografu* pod naslovom *Slovenska ljudska noša* izpostavil nekaj problemov in nalog etnologov, ki naj bi se ukvarjali tudi s proučevanjem načinov oblačenja. Ob tem je pohvalil opravljeno delo v preteklosti in ugotavljal pomanjkljivosti, ki bi jih bilo vredno odpraviti: neraziskanost oblačilnega videza ob vsakdanjiku in ob posebnih prazničnih

¹ Valvasor npr. opisuje kulturo in način življenja ljudi takratnega časa, ko pravi: "*Gorenjci imajo imenitne hiše ... Obleka jim je većinoma povsod ista ... Gorjače pripravljajo na tale način ...*" (1984: 113)

² Ob koncu 19. stoletja se je Murku zdelo pomembno "*zanimanje za sodobne domače razmere ... Ostaline preteklosti naj bi bile ... poučne. Toda še bolj pomembno naj bi bilo poznavanje sodobnega ljudskega življenja in mišljenja za vsakogar, ki prihaja kakorkoli v stik z ljudstvom. Zato ne kaže pretiravati v ljubezni do starega, resnično ali navidezno ljudskega, pač pa je treba imeti vedno v mislih sedanjost in narodovo prihodnost.*" (Kremenšek 1978: 31)

³ Ložar v Narodopisju Slovencev piše, da "*[n]i res, da je tako narodopisje veda o današnjosti, marveč je njena glavna naloga, raziskati p r e t e k l o s t, kajti ta veda stremi za spoznanjem kulture, ki je bila nekoč bolj ohranjena, kot je danes, saj danes že izginja*" (Ložar 1944: 16).

“Noša iz Poljanske doline (po posnetku Folklornega inštituta).” (Ložar 1952: 173)

priložnostih (krst, birna ...), pomanjkljive raziskave spodnjih oblačil, manjkajoče raziskave fevdalcev, meščanov, vojakov ipd. (1949: 6). Podatke o oblačilni kulturi (preteklosti in sodobnosti) naj bi etnologi zbirali na različne načine, tudi s terenskim delom in zbiranjem ustnega izročila (Orel 1949: 9). Naloga tedanje vede je torej po Borisu Orlu proučevanje preteklosti in sedanjosti, ob tem pa tudi spodbujanje vključevanja dediščine v sodobnost. A kot bomo videli kasneje, so se etnologi v povojnem obdobju analitično posvečali skoraj izključno preteklosti. Sodobnost so opisovali bolj mimogrede in predvsem v povezavi z na tradiciji temelječim sodobnim kostumiranjem.

“Noša iz Prekmurja (po posnetku Folklornega inštituta).” (Ložar 1952: 218)

Marta Ložar se v *Narodopisju Slovencev* ukvarja skoraj izključno z načinom oblačenja v preteklosti. Materialni dokumenti (pisni viri, ohranjeni oblačilni kosi, stenske slike ipd.) so se sicer ohranili v sedanjost, pričajo pa o oblačilni kulturi preteklih obdobij. Pri opisu jugovzhodnega tipa noše Ložarjeva omenja, da je le-ta “[v] najčistejši obliki doma v Beli krajini, kjer je ponekod še danes živ” (Ložar 1952: 167).⁴ Pri opisovanju

⁴ Sedanjost je v delu Marte Ložar omenjena na več mestih; pri opisovanju oblačilnega videza v Beli krajini, na Gorenjskem, na Koroškem (N. d.: 168, 192, 199). Pri opisu oblačilnega videza v Ziljski dolini je razvidno, da avtorica opisuje obliko t. i. narodne noše, kakršna je živela v tistem času in ima sicer korenine v starejših obdobjih, kaže pa sliko oblačenja t. i. ziljske narodne noše srede 20. stoletja (N. d.: 199). Opisuje tedanjo sedanjost, a le na mestih, kjer so vidne vezi s preteklostjo – kjer gre za prenašanje oblačilnih oblik 19. stoletja v 20. stoletje in kjer gre za oblačenje t. i. narodnih noš.

oblačilnega videza Ložarjeva ponekod sicer govori v (etnografskem) sedanjiku, (npr.: “moški nosijo”, “srajco prepasujejo”, “obuvajo se” ...) (N. d.: 169), na drugih mestih pa v pretekliku (“ženske so nosile”, “so obuvale”, “otroci so nosili” ...) (N. d.: 181), a o tem, da gre pri opisovanju v obeh primernih večinoma za predstavitev preteklega oblačilnega videza, je mogoče povsem z gotovostjo sklepati iz širšega konteksta.

Poleg tega pa je iz mnogih fotografij, objavljenih ob razpravi Marte Ložar razvidno, da gre vsaj deloma, čeprav ne povsem namenoma, (tudi) za predstavljanje sedanjosti. Posnetki Folklornega inštituta (sl. 25., 28., 29., 30., 36., 58., 66., 79., 88., 89., 90., 91.), etnografskega muzeja (sl. 26., 47., 85.) in tudi nekateri drugi posnetki (npr. sl. 41.) kažejo namreč kostumirane ljudi, ki prvine preteklih načinov oblačenja prenašajo v sodobnost. Tako so fotografirani ljudje oblečeni v stare noše, ki sicer ponazarjajo praznji oblačilni videz 19. stoletja, po drugi strani pa njihove interpretacije sodijo v trideseta in štirideseta leta 20. stoletja (npr. sl. 66., 79., 88.) (N. d.: 166–238). Pri tem gre za oblačila, ki dejansko izvirajo iz starejših obdobj, ali pa za sodobne rekonstrukcije; gre torej za oblačenje kostumov, s katerimi nosilci ponazarjajo, kako naj bi se posamezniki ali celo “vsi” pripadniki določenih lokalnih skupnosti v preteklosti oblačili. Trdimo lahko, da gre tudi takrat, ko imajo posamezniki oblečena “originalna” oblačila starejšega izvora, za kostumiranje, saj ljudje v teh oblačilih nastopajo (pa čeprav le pred fotografskim aparatom), namen njihove (pre)obleke pa je, da se pokažejo kot nekaj, kar sicer niso (npr. kmetje iz določene vasi, Belokranjci ...).

Pomen raziskovanja sedanjega načina oblačenja je v delu *Slovenska ljudska kultura* (v poglavju *Noša*) izpostavil Vilko Novak, kajti obleka se še “danes od kraja do kraja in od pokrajine do pokrajine kljub svojemu navidez poenotenemu značaju razlikuje in prav v teh razlikah nam je iskati v njeni najnovejši razvojni obliki – ljudski značaj noše” (1960: 136). In prav to (“ljudski značaj” oblačenja) so vede ali nevede iskali raziskovalci, ki so se v svojih delih dotikali sodobnosti. Kot bomo videli kasneje, so iskali prvine, ki bi pričale o “ljudskosti”, in prvine, ki pričajo o prenašanju preteklih načinov oblačenja v sodobnost.

V razpravi *Hlače kmečke noše na Slovenskem* Marija Makarovič leta 1970 s kratko omembo opozori na oblačenje hlač v sodobnosti. Pri tem opaža izginjanje razlik med meščanom in kmetom in na distinkcije, ki so med oblačenjem kmetov in drugih slojev prebivalstva ostale (Makarovič 1970: 70). Razprava *Moške srajce slovenske kmečke noše* se sodobnosti dotika z drobnimi primerjavami med oblačenjem platnene srajce nekoč in danes z navedbo, da jo danes nosijo še “posamezni gospodarji na Pohorju, v Prekmurju in v Beli krajini”, sicer pa se oblači le “v reprezentativne namene”, torej kot del t. i. narodne noše (Makarovič 1966: 51). Podobno razmerje med obsežno obravnavo preteklosti in skromnimi omembami sodobnosti zasledimo tudi pri drugih obravnavah posameznih sestavin najpogosteje obravnavane ljudske (torej kmečke) noše.

Oblačilnega videza v sodobnosti se je dotaknil Anton Cevc v delu *Velika planina*, kjer v poglavju *Pastirjeva oblačila* najprej govori o oblačenju pastirjev in pastiric v sedanjosti, šele potem pa se spušča v opisovanje oblačenja pastirjev v preteklosti. Opis sicer ne obsega več kot 10 vrstic, daje pa vsaj temeljno predstavo o oblačenju pastirskega stanu na Veliki planini v sodobnosti. Celo več – sodobnost postavi pred

preteklost (Cevc 1972: 49). Z oblačenjem v sodobnosti se je v delu *Odmirajoči stari svet vasi* ukvarjal Boris Kuhar. V poglavju *Noša* najprej poskuša opredeliti sam izraz, potem pa se posveča opisovanju posameznih oblačil v Škocjanskih hribih v drugi polovici 19. in prvi 20. stoletja. V omenjenem poglavju sorazmerno obsežen del posveti oblačenju v sodobnosti in pri tem ugotavlja vzroke za spreminjanje načina oblačenja ter opiše tudi formalno podobo tedanjega sodobnega oblačilnega videza (Kuhar 1972: 164–179).

Osrednje delo o oblačilni kulturi na Slovenskem, ki je v začetku sedemdesetih let doseglo tudi širše občinstvo, je bila knjiga Marije Makarovič z naslovom *Slovenska ljudska noša*, v kateri je opisana oblikovna in funkcijska plat oblačenja v različnih zgodovinskih obdobjih, kot priloge pa so bile knjigi dodane krojene pole s kratkimi opisi posameznih oblačilnih kosov. V delu avtorica na osrednje mesto postavlja opis oblačilne kulture kmečkega prebivalstva v prvi polovici 19. stoletja na posameznih oblačilnih območjih na Slovenskem, dodaja opis nadaljnjega razvoja in ob tem opozarja na okoliščine sprememb v oblačilni kulturi in na poglobljena gibalna, ki razvoj spremljajo in določajo. Sodobnosti se avtorica približa pri opredelitvi t. i. narodne noše (1971b: 19, 20), pri opredelitvi razvoja od 19. stoletja naprej (N. d.: 63) in pri razmišljanjih o spremembah v oblačilni kulturi (N. d.: 87, 93).

V razvoju etnologije na Slovenskem so pomembno vlogo odigrale vprašalnice za etnološko topografijo slovenskega etničnega ozemlja, ki vsebujejo tudi poglavje o oblačilni kulturi. Na vprašanje, ali naj gre pri zbiranju podatkov o kulturni in načinu oblačenja za preučevanje sedanjosti ali preteklosti, pa dajejo nekoliko nejasen odgovor. V uvodu je zapisano, da z vprašalnicami raziskovalec poskuša ugotoviti “*[p]odobo noše za obdobja, za katera nimamo ohranjenih oblačilnih kosov*” (Makarovič 1976: 113), kar bi pomenilo, da gre za ugotavljanje stanja v preteklosti. Vprašanja, ki so navedena (v preko 200 sklopkih), pa ne dajejo povsem jasne slike, ali gre za raziskovanje preteklosti ali sedanjosti. Večina jih je zastavljena v sedanjiku in bi tako sklepali, da naj bi etnologe pri raziskovanju oblačilne kulture zanimala sodobnost. V nasprotju s tem imena oblačil (npr. avba, peča, parta, špenzer ...) kažejo, da sodobnost vendarle ni v ospredju in da gre vsaj pri prvem delu vprašalnic predvsem za proučevanje preteklosti. V sodobnost so veliko bolj usmerjena vprašanja v drugem delu, kjer je v ospredje postavljen odnos ljudi do posameznih oblačilnih kosov. Tu zasledimo tudi vprašanja “*Zakaj nosite mini krilo?*”, “*Zakaj ne nosite klobuka?*” ipd. (Makarovič 1976: 120), kar kaže na izrazito usmerjenost v proučevanje kulture in načina življenja posameznika in družbene skupine v sodobnosti.

V *Slovenskem ljudskem izročilu* je dvanajst strani namenjenih opredelitvi in opisom oblačilne kulture različnih stanov v različnih zgodovinskih obdobjih na Slovenskem, pri čemer lahko ugotovimo, da je sodobnosti namenjenih le nekaj vrstic ob fotografijah na 129. in 131. strani. Pri tem gre izključno za opisovanje sodobnih sprememb v oblačenju kmečkega prebivalstva (predvsem za delovna oblačila), in sicer s poudarkom na starejši populaciji (Makarovič, Baš 1980: 129–131).

Makarovičeva v različnih delih, kjer obravnava oblačilno kulturo na ožjih območjih, v posameznih poglavjih obravnava odnos ljudi do oblačenja v sodobnosti, pri čemer gre večinoma za primerjanje stanja iz preteklosti s stanjem v sedanjosti in s pojavljanjem na tradiciji temelječega oblačilnega videza v sodobnosti. Informatorji,

na podlagi katerih Makarovičeva obravnava kulturo oblačenja, so najpogosteje starejši ljudje, zaradi česar se v njenih delih odraža odnos starejše populacije do oblačenja v sodobnosti. Temu je verjetno botrovala velika želja avtorice, da na terenu zbere informacije za starejša obdobja, saj le na podlagi materialnih dokazov ni bilo mogoče opravljati celostne analize oblačilne kulture določenega preteklega časa in kraja. Starejši informatorji so avtorici omogočali, da je materialna pričevanja primerjala s podatki, ki jih je pridobila na terenu, hkrati pa so ji ti isti informatorji posredovali svoja mnenja o oblačenju v sodobnosti. Mlajša generacija je bila iz teh raziskav večinoma izvzeta (glej npr. 1982: 252, 256).

Leta 1981 je začela izhajati serija del z naslovom *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja – 20. stoletje*, s katero so snovalci želeli podati oris temeljnih sestavnih načinov življenja Slovencev v 20. stoletju (Šarf 1981: 5). O oblačenju in spremembah v zvezi z njim je bilo govora v poglavju *uvajanje novosti* in poleg tega ponekod v poglavju *razkroj in stopnja ohranjenosti tradicionalne kulture*, je pa tu kljub obetavnemu naslovu (“20. stoletje”) sorazmerno malo govora o sodobnosti. Avtorji večinoma obravnavajo oblačenje v preteklosti s poudarkom na obdobju pred 1. svetovno vojno in deloma še pred 2. svetovno vojno, skoraj popolnoma pa izpuščajo zadnja desetletja.⁵ Sicer ne povsem. Ponekod vendarle najdemo tudi zanimanje za sodobnost in opisovanje načina oblačenja v šestdesetih letih 20. stoletja in kasneje.⁶

Leta 1988 je v okviru obsežne zbirke *Narodne nošnje Jugoslavije* izšla knjiga *Narodna nošnja Gorenjsko – Rateče*. Celotna zbirka je namenjena posameznikom in društvom (predvsem folklornim skupinam), ki želijo v sodobnosti poustvarjati oblačilni videz ljudi v preteklosti, saj bi si le-ti ob ustrezni literaturi lažje izdelali primerne kostume za prikazovanje prvin ljudskega izročila na odru. Delo je sicer zasnovano kot priročnik za folklorne skupine, ustrezal pa naj bi tudi strokovno znanstvenim zahtevam, saj naj bi z natančnimi kroji zagotavljal “*originalni videz obleke*” (Makarovič 1988: 5).⁷

Glede na namen knjige (izdelava ustreznih kostumov za uporabo v folklornih skupinah) ni mogoče pričakovati, da bi govorila o oblačenju v sedanosti, je pa delo namenjeno predvsem sedanosti in sodobni interpretaciji kmečkega oblačilnega videza 19. in začetka 20. stoletja. Zaradi tega se v poglavjih, kjer so podani napotki za rekonstrukcijo (N. d.: 66–95), natančno opisana stara oblačila in podana navodila za ustrezno izbiro blaga, izbiro ustreznih tehnik krojenja in šivanja ipd. Knjigi so dodane tabele s skicami krojev in pa fotografije, ki v nekaterih primerih zopet prinašajo nekakšno mešanico sodobnosti in preteklosti. Nekaterne fotografije so bile namreč narejene v času raziskave in so na njih sodobni ljudje oblečeni v oblačila, ki izvirajo iz 19. ali začetka 20. stoletja (npr.: sl. 7.–11., 13.–15., 23., 32.–39., 47.–51.) (N. d.: bns). Slika 32 npr. kaže del sodobno oblečene ženske, ki ima v ušesu uhan (“murček”) iz 19. stoletja.

O pomenu prvin preteklih načinov življenja za sodobnost je v delu *Sto srečanj z dediščino* razpravljaj Bogataj in v poglavju *Dediščina oblačilnega videza* razmišljal o

⁵ Glej: Šarf 1981; Šarf 1982; Fister 1985; Čeplak 1990; Pajsar, Židov 1991.

⁶ Glej: Terčelj 1989: 147–150; Oder 1992: 234–237; Tome, Marinac 1993: 192–193; Balkovec 1994; Miklavčič - Brežigar 1996.

⁷ Iz predgovora urednika zbirke Vladimirja Salopeka.

Valvasorjevih pričevanjih, o oblačilnem videzu v 19. stoletju in o t. i. narodni noši. S sodobnostjo je najbolj povezan pojav t. i. narodne noše, ki se tudi danes razvija, Bogataj pa opozarja tudi na možnosti (in previdnosti, ki so nujno potrebne) v zvezi z aplikacijo oblačilnega videza preteklih stoletij v sodobnosti. Pri tem omenja na primer uspešno raziskavo in rekonstrukcijo oblačil po Valvasorjevih opisih in risbah⁸, kjer gre “za enega od jezikov stroke, s katerimi na področju muzejske prezentacije posreduje rezultate svojih raziskav” (Bogataj 1992: 214).

Na pomen dediščine v sodobnosti je Bogataj ponovno opozoril leta 1999 v *Mojstrovinah Slovenije*, kjer zagovarja stališče, da moramo razmišljati o sodobni ustvarjalnosti z razsežnostmi zgodovine (1999: 19). Zanj je pomembna aplikacija elementov dediščine v sodoben način življenja in zato v svoji knjigi predstavlja delo nekaterih ustvarjalcev, ki se posredno ali neposredno dotikajo oblačilnega videza (N. d.: 136). V poglavju *Ponovitve zgodovinskega spomina* ugotavlja, da je “eno od rokodelskih področij, na katerem močno zaostajamo za drugimi narodi, izdelovanje najrazličnejših lutk ali maskot v t. i. tradicionalnem oblačilnem videzu Slovenije ali njenih pokrajin” (N. d.: 261). Pri tem opozarja na neustreznost izdelkov na tem področju in tudi na današnjo nesposobnost v zvezi z iskanjem ustreznih likovnih rešitev.

V zadnjih dveh desetletjih je izšlo kar nekaj del, ki obravnavajo oblačilno kulturo kmečkega prebivalstva na različnih območjih slovenskega etničnega ozemlja in so namenjena predvsem poustvarjalcem ljudskega izročila, katerim omogočajo, da si izdelajo primerne kostume, s katerimi (bolj ali manj dosledno) ponazarjajo oblačenje kmečkega prebivalstva v različnih obdobjih in krajih med 18. in 20. stoletjem. Ta dela govorijo seveda o oblačenju (predvsem) kmetov v preteklosti, namenjene pa so izdelavi v sodobnosti.⁹ Makarovičeva v uvodu v delo *Oblačilna kultura kmečkega prebivalstva v Zgornji Vipavski dolini in na Gori* jasno izpostavi, da je raziskava in izdaja knjige namenjena interpretacijam nekdanjega načina oblačenja v sodobnosti (2000: 7–8). Delo tudi sicer prinaša nekaj sodobnih potez. Fotografije na prvi in zadnji strani kažejo oblačenje starejših oblačilnih kosov v današnjem času (sicer v funkciji prikazovanja oblačilnega videza preteklosti), današnjo interpretacijo preteklosti pa prinašajo tudi številne slike Orjane Velikonja Grbac in Jane Dolenc. Te slike namreč vizualizirajo na terenu pridobljene ustne podatke o oblačenju konkretnih oseb v preteklosti, vseeno pa se v njih kaže pridih današnjega časa in današnjega – nekoliko idealiziranega pojmovanja nekdanjega načina oblačenja. Slike poudarjajo zlasti širino spodnjega dela krila, ki je na sočasnih fotografijah iz obravnavane knjige ni opaziti. Podoben problem se pojavlja v vseh delih Marije Makarovič z dodanimi risbami, ki besedne opise sicer

⁸ Razstava, ki jo je pripravil Slovenski etnografski muzej, je še danes na ogled na gradu Bogenšperk..

⁹ Tak namen ima med drugim zbirka zvezkov Slovenska ljudska noša v besedi in podobi od 1–10 (Dobropolje, Slovenska Istra, Kozjansko, Poljanska dolina, Bela krajina, Zilja, Prekmurje, Kostel, Notranjska, Litijsko Posavje), ki so jih sprva izdajali pri ZKO Slovenije in kasneje pri Skladu za ljubiteljske kulturne dejavnosti v Ljubljani; Oblačilna kultura slovenskega kmečkega prebivalstva v Rožu; Oblačilna kultura slovenskega kmečkega prebivalstva v Podjuni; Oblačilna kultura kmečkega prebivalstva na Tolminskem; podobno zasnovano najdemo tudi pri drugih delih, v katerih je obravnavana oblačilna kultura kmečkega prebivalstva (npr.: Sele in Selani, Strojna in Strojanci, Črna in Črnjani, Narodna nošnja – Gorenjsko Rateče). Avtorica vseh teh del je Marija Makarovič.

nazorno pokažejo, obenem pa sodoben pogled na oblačenje v preteklosti vpletajo bolj, kot bi si morda avtorica sama želela.

S to, morda nekoliko kritično mislijo, nikakor ne želim razvrednotiti raziskovalnega dela Marije Makarovič na področju oblačilne kulture kmečkega prebivalstva na Slovenskem, saj je avtorica na podlagi terenskega dela napisala in objavila izredno veliko člankov in celotnih knjižnih del, ki danes posameznikom in skupinam (folklornim in drugim) omogočajo **kvalitetno** poustvarjanje naše oblačilne dediščine. Njena dela ponujajo obilo gradiva o načinu oblačenja v preteklosti na posameznih območjih tudi etnologom in drugim, ki jih zanima naša oblačilna kultura. Avtorica je s svojimi sintezami o oblačilni kulturi kmečkega prebivalstva na posameznih območjih, ki so vključevale terenske raziskave, analize arhivskega gradiva vključno z upoštevanjem ohranjenih oblačil in dodatkov, prispevala bistven delež pri poznavanju tega področja. Če upoštevamo, da aplikacije dediščine v sodobnosti niso mogoče, če področje, ki ga želimo aplicirati, ni dobro raziskano, potem se moramo zavedati, da je Makarovičeva kljub temu, da je pisala predvsem o preteklosti, naredila ogromno delo ne le za sodobnost, temveč tudi za prihodnost. Pa če smo pristaši aplikativne etnologije in jo jemljemo kot del stroke ali pa če nam je njena vrednost nična, oziroma jo ocenjujemo kot negativno.

Raziskave t. i. narodnih noš

Na pomen t. i. narodnih noš v sodobnosti je po drugi svetovni vojni prvi opozoril Boris Orel, ki pravi, da je t. i. narodna noša “*zaživela svoje drugo, morda poslednje življenje*” (1949: 8–9). V inavguralni disetaciji Marija Makarovič leta 1964 obravnava oblačenje kmečkega prebivalstva v preteklosti, pri tem pa v zvezi s sodobnostjo omenja pojem “narodne noše”, ki “*pomeni danes strokovnjaku tisto najbolj značilno kmečko obleko, ki naj bi predstavljala ljudsko kmečko nošo, a je v nobenem primeru ne more predstavljati*” (1964: 4). Pri tem avtorica opozarja, da gre za pojav, ki ima korenine sicer v 19. stoletju, razvija pa se v sodobnosti. Poleg tega se v delu pri opisovanju vseh pojavov dotika primerjave s sedanostjo, poudarja pa predvsem, katere sestavine oblačilne kulture preteklosti so se pri oblačenju kmečkega prebivalstva ohranile v sodobnost. V prilogah avtorica doda nekaj fotografij, ki kažejo oblačilni videz ljudi (tudi) v povojnih letih.

V šestdesetih letih se je Makarovičeva pogosto srečevala s problemom ustreznosti vključitve dediščine oblačilnega videza v sodobnost in se ob tem zavedala pomanjkanja strokovne literature.¹⁰ Pobude za raziskave oblačilne kulture na Slovenskem so prihajale predvsem “iz terena” – torej od ljudi, ki so želeli v sodobnosti poustvarjati oblačilni videz preteklih obdobij, saj so ugotavljali pomanjkanje znanj in dostopnih informacij na tem področju. Do podobnih zaključkov je prihajala tudi Makarovičeva, ki je tedanje prikazovanje oblačilne dediščine v turizmu in na drugih področjih ocenjevala kot nesprejemljivo, hkrati s tem pa je izpostavljala, da so predvsem etnologi dolžni raziskati teren in javnosti posredovati zelene informacije.

¹⁰ V članku Nujno potrebujemo mapo slovenskih ljudskih noš, ki je bil najverjetneje napisan na podlagi vprašanja B(run) R(avnika) “Kdaj bomo vendar dobili zbirko slovenskih ljudskih noš, ki jih naš turizem nujno potrebuje?” (R(avnika) 1962: 6), opisuje stanje v družbi in potrebo po objavi ustreznega gradiva (Makarovič 1962: 7). Nekaj let kasneje ošteva sodobno spreminjanje oblačil (1967: 1) in izpostavlja potrebo po raziskavah preteklih načinov oblačenja (1968: 3).

“Starejša vaščanka pomaga oblačiti mlajšo, ki se odpravlja na procesijo, 1975.” (Makarovič 1978: bns)

Razvoj t. i. narodnih noš na Slovenskem lahko spremljamo od štiridesetih let 19. stoletja do danes, pri tem pa težko govorimo o kontinuiteti na tradiciji temelječega kostumiranja v okviru ene družbene skupine. T. i. narodne noše so se začele razvijati v meščanski družbi in se šele v obdobju taborov kot posebna oblika slavnostne preobleke razširile med kmečko prebivalstvo ter se nato bolj ali manj intenzivno razvijale v vseh družbenih slojih. Kontinuiteto oblačenja variante t. i. narodne noše v okviru ene družbene skupine, ki se vse od začetkov razvoja pa do danes prenaša iz roda v rod in pomeni nadaljevanje nošenja oblačil, ki po kroju in deloma tudi po materialih in izdelavi izvirajo pretežno iz 1. polovice 19. stoletja in deloma tudi iz druge polovice 19. stoletja,

lahko spremljamo v Ratečah, kjer se kar precej domačinov še danes vsaj enkrat letno obleče v t. i. rateško nošo (oblečejo se “po ratešk”).¹¹

Marija Makarovič je v delu *Govorica noše ob primeru Rateč v Zgornji Savski dolini* obravnavala oblačilni videz “v Ratečah od zadnje četrtine 19. stoletja pa do danes” (1978: 197). Vzrok, da je avtorica opisovala tudi razmere v sedanjosti, lahko iščemo v že zgoraj omenjenem dejstvu, da so se na tradiciji temelječi kostumi za posebne priložnosti v Ratečah kontinuirano ohranili v sodobnost. To je bilo deloma pogojeno z zgodovinskim razvojem in pa vplivom turizma, ki vaščane še danes spodbuja, da stara oblačila vsaj enkrat letno še oblečejo¹². Makarovičeva se v članku ukvarja z vzroki za oblačenje “rateške noše”, s priložnostmi za oblačenje, spreminjanjem oblačilnega videza v povezavi s staro “rateško nošo”, hranjenjem le-te v skrinjah, z odnosom do nje ipd. Na kratko obravnava tudi razvoj t. i. narodne noše na drugih območjih in njeno pojavno obliko v “zadnjih letih”, ko “brez nje ne igra in ne pleše na tujem ali doma nobena folklorna, narodna skupina” (N. d.: 208). V nadaljevanju navaja tudi oblike sodobnega načina oblačenja,¹³ obravnava razlike v sprejemanju oblačilne mode med moškimi in ženskami, mlajšimi in starejšimi, bogatejšimi in revnejšimi, med vsakdanjim in praznim oblačilnim videzom ipd. O oblačenju v sodobnosti zgovorno govorijo fotografije od št. 37 do 42. Pri prvih treh gre za oblačenje t. i. rateške noše, pri slednjih pa za praznje oblačenje starejših vaščank.

Kot je bilo v opombi omenjeno že zgoraj, je v drugi polovici osemdesetih in prvi polovici devetdesetih let Zveza kulturnih organizacij Slovenije pod naslovom *Slovenska ljudska noša v besedi in podobi* izdajala posamezna dela izpod peresa Marije Makarovič, v katerih je avtorica predvsem za potrebe izdelave kostumov v folklornih skupinah raziskovala oblačenje kmečkega prebivalstva na posameznih ožjih geografskih območjih.¹⁴ Dela se v celoti ukvarjajo z oblačenjem kmečkega prebivalstva v 19. in prvi polovici 20. stoletja, peti zvezek, ki obravnava oblačilno kulturo v Zilji na Koroškem, pa zaradi specifičnega razvoja t. i. narodnih noš v Ziljski dolini kar precej posega tudi v sodobnost. Tu so se namreč po šegi 19. stoletja krojena oblačila podobno kot v Ratečah na Gorenjskem ohranila do današnjega časa in nekateri vaščani jih vsaj enkrat letno (ob štehanju) še oblečejo (Makarovič 1991: 3).¹⁵

¹¹ O vprašanju razvoja t. i. rateške noše je leta 1970 v *Snovanjih* spregovorila Anka Novak. Pozornost je sicer pretežno posvetila zgodovinskemu pregledu oblačenja v Ratečah, ob koncu vendarle podala tudi nekaj pogledov na oblačenje t. i. rateške noše v sodobnosti in ob tem opozorila na bistven element, zaradi katerega prihaja tudi do oblikovnih sprememb – na funkcijo oblačil, ki se sčasoma spreminja (Novak 1970: 18).

¹² Pri ohranjanju t. i. rateške noše ima zelo pomembno vlogo župnik Lavtizar, ki je v svojem preko petdeset let dolgem službovanju v Ratečah vaščane stalno spodbujal, da naj ohranjajo svojo “nošo” in naj jo oblačijo tudi v sodobnosti.

¹³ Tako pravi, da se nekateri “za pranganje še vedno oblečejo po rateško, v vsakodnevnem življenju pa sledijo najsodobnejšim modnim potezam, ki jih označuje mini ali maksi krilo, priležno krojene hlače in srajca itn.” (N. d.: 214).

¹⁴ Slovenska ljudska noša v besedi in podobi od 1–10: Dobropolje, Slovenska Istra, Kozjansko, Poljanska dolina, Bela krajina, Zilja, Prekmurje, Kostel, Notranjska, Litijsko Posavje.

¹⁵ In tudi sicer v uvodu zapiše, da “[z] našo obravnavo želimo predstaviti podobo nekdanje in današnje (podčrtal avtor) noše ter oblačilne kulture, ki se je oblikovala pod vplivom različnih dejavnikov” (N. d.: 5).

Sodobnosti je povsem namenjena razprava *Noša in folklorne skupine*, kjer se Marija Makarovič ukvarja s kostumsko podobo folklornih skupin in ob tem opozarja na nekatere precej splošne in ustaljene značilnosti folklornih kostumov, “v katerih so zajete predstave najrazličnejših poustvarjalcev kmečke noše”, poleg tega pa skuša opredeliti današnjo funkcijo in pomen folklornih kostumov oziroma pojava, kjer se le-ti pojavljajo (1978a: 86). Gre torej za razpravo, ki se skoraj izključno ukvarja z oblačenjem v sodobnosti, pri tem pa je potrebno poudariti, da gre za obravnavo oblačenja za posebne priložnosti sorazmerno majhnega kroga ljubiteljev, ki se v svojem prostem času ukvarjajo s poustvarjanjem ljudske plesne dediščine.

86

O pojavu t. i. narodnih noš je Marija Makarovič razpravljala še v nekaterih svojih objavah in ob tem opozarjala na razsežnosti tega pojava v sodobnosti (npr. 1972: 6). V objavah v časopisu je posebno pozornost namenjala pojasnjevanju razlik med t. i. narodno nošo, ki se pojavlja v sodobnosti, in “ljudsko nošo” kot predmetom preteklosti. Večino članka sicer namenja opredelitvi pojma t. i. narodne noše in njeni razvojni poti, pod naslovom *Kdo oblači narodne noše danes* pa ugotavlja vzroke za obstoj tega pojava v sodobnosti, opredeljuje nosilce tega razvoja, vzroke za preoblačenje in podaja stališča “narodopiscev” do tega pojava (Makarovič 1971: 5).¹⁶ Najnadrabneje in z ustreznim znanstvenim aparatom kategorijo t. i. narodne noše v sodobnosti opredeljuje v *Etnologu* iz leta 1972, kjer ugotavlja vzroke za oblačenje t. i. narodne noše v sodobnosti in ob tem opozarja na novo funkcijo tovrstnih oblačil ter posledično na spremenjeno oblikovno podobo¹⁷. Ob tem razmišlja o posledicah, ki jih v tovrstno dejavnost vnaša turizem z zavestnim pospeševanjem razvoja sodobnega folklorizma (Makarovič 1971b: 20; Makarovič 1972a: 62–68).

Bolj prizanesljiv odnos do oblačenja t. i. narodne noše v sodobnosti, kot ga je imela Marija Makarovič, je zastopala Zmaga Kumer, ki je na podlagi ogleda mednarodnega folklornega festivala v Zagrebu (“Smotra folklore”) zapisala, da nastopajočim prav preobleke omogočajo prestop iz sodobnega sveta v preteklost (1978: 73). In kot je bilo že zapisano, so z aplikacijo na tradiciji temelječega oblačilnega videza močno povezane folklorne skupine, ki na odrsko prirejen način poustvarjajo prvine naše duhovne, kar se tiče kostumov, rekvizitov in glasbil pa tudi materialne dediščine. Vzpostaviti boljšega stanja na področju oblačenja otroških in odraslih folklornih skupin so bili namenjeni nekateri članki objavljeni v *Folkloristu*, npr.: “*Nekaj besed o pravilni narodni noši*” (Nekaj ... 1981: 80), kjer neznan¹⁸ avtor precej stereotipno opisuje obliko oblačil, ki naj bi jih nosili člani otroških folklornih skupin.

¹⁶ Skorajda enako besedilo je bilo objavljeno tudi v *Naših razgledih* (Makarovič 1971a: 171–172).

¹⁷ Na pojav t. i. narodnih noš kot kostumov za posebne potrebe je v delu *Etnologija naše svakodnevnice* opozorila tudi Dunja Rihtman - Avguštin, ki se s svojimi izsledki naslanja na Marijo Makarovič. Pri tem razmišlja o pojavu t. i. narodne noše v sodobni družbi kot o pojavu folklorizma, ki ga v sodobnosti zasledimo skupaj s turizmom, televizijo, zabavo ipd. (1988: 112–115). Pojav t. i. narodne noše lahko širše umestimo v področje sodobnega folklorizma, ki ne le da izstopi iz svojega prvotnega okolja, ampak v novem prevzame druge, drugačne funkcije. Pojavno t. i. narodne noše sodijo med oblike likovnega folklorizma, manifestirajo pa se na različnih področjih (Stanonik 1990: 26, 32).

¹⁸ Članek sicer res ni podpisan, bi pa na podlagi besednih zvez, uporabe narečnih izrazov ipd. s precejšnjo gotovostjo lahko trdili, da je avtorica Tončka Marolt.

Aplikativen in v sodobnost naravnani tekst je v zvezi z izdelavo t. i. narodne noše objavila Ljuba Vrtovec v *Slovenskem koledarju*. V njem na kratko podaja svoje poglede na izdelovanje in oblačenje t. i. narodnih noš v sodobnosti, ob tem pa podaja dokaj obširne in natančne napotke za krojenje in šivanje t. i. narodnih noš v današnjem času. V njenem primeru sicer ne gre za strokovno študijo o oblačenju v sodobnosti, vseeno pa je njeno besedilo namenjeno izključno poustvarjanju oblačilnega videza preteklosti v sodobnosti (1986: 45–62).

Zamejci v Italiji¹⁹ in prebivalci slovenske Istre so do dediščine oblačilnega videza zaradi obrobne položaja vzpostavili odnos, ki se razlikuje od odnosa do tega področja v Sloveniji. Aktivnosti v zvezi z ohranjanjem starih oblačil in spodbujanje v njihovo oblačenje lahko spremljamo že od konca 19. stoletja naprej, v zadnjih nekaj desetletjih pa se je, nenazadnje tudi ob vzpodbudi posameznih akcij (npr. “Kraške ohceti”, tozadevnih aktivnostih folklorne skupine *Stu ledi* iz Trsta, prizadevanj Marte Košuta, Ljube Vrtovec ...), močno okrepilo izdelovanje novih oblačil, ki naj bi ponazarjala, kako so se ob praznjih dneh oblačili slovenski kmetje v okolici Trsta, v slovenski Istri in višje v Kanalski dolini. Pri interpretiranju oblačilne dediščine na teh območjih je pogosto težko razločevati med poustvarjanjem siceršnjega praznjega oblačilnega videza kmečkega prebivalstva v prvi polovici in sredi 19. stoletja in med poustvarjanjem t. i. narodne noše, kakršna se je razvila v 2. polovici 19. stoletja in začetku 20. stoletja. T. i. narodne noše so se tu zaradi ogroženosti slovenskega prebivalstva že v 19. stoletju razvijale bolj intenzivno kot drugje na Slovenskem, zaradi tega pa se je v sodobnost ohranilo veliko oblačilnih kosov, ki jim pogosto težko določimo čas nastanka in morda še težje njihovo funkcijo. A kljub nekaterim nejasnostim lahko ugotovimo, da zamejski Slovenci v Italiji danes predvsem poustvarjajo t. i. narodno nošo, ki se je v osnovni podobi razvila na podlagi praznjega oblačilnega videza 1. polovice 19. stoletja v drugi polovici 19. stoletja in v začetku 20. stoletja. In razvija se še danes.

Na nerazumevanje razlikovanja med t. i. narodno nošo in siceršnjim (predvsem praznjim) oblačilnim videzom kaže delo *Deklica podaj roko* iz leta 1985, v katerem je več avtorjev objavilo gradivo o ljudskih plesih, pesmih in drugih prvinah ljudskega izročila, ki jih danes poustvarjajo folklorne skupine (Košuta idr. 1985: 78). O neustrezni interpretaciji Šantlovega dela sem že pisal,²⁰ tu pa je poleg tega še razvidno, da avtorji ne razlikujejo t. i. narodne noše od siceršnjega oblačilnega videza. Nasploh je pri zamejskih Slovencih v Italiji opaziti nerazumevanje razlike med izrazi, ki se uporabljajo pri opisovanju določenih oblačnih pojavov. Vzrok za to deloma lahko iščemo v že omenjenem dejstvu, da se je v drugi polovici 19. stoletja na tem območju vzporedno s siceršnjo modo bolj intenzivno kot drugje na Slovenskem razvijal poseben slavnostni način oblačenja, ki je temeljil na kmečkem oblačilnem videzu 1. polovice 19. stoletja. Zlasti pri starejših ljudeh, ki so se tudi ob vsakdanjih in prazničnih dneh še globoko v 2. polovici 19. stoletja in ponekod še v začetku 20. stoletja oblačili v oblačila starejšega

¹⁹ Z vprašanjem narodne noše v tržaški okolici v preteklosti in sedanjosti se je ukvarjala v sedemdesetih letih Živa Gruden v proseminarski nalogi. Prepričana je, “da je tudi ‘narodna noša’ vredna vse pozornosti s strani etnologa, ker gre pri tej za kulturno prvino, ki se je razvijala v času in prostoru in ima še danes svoje mesto v našem življenju” (Gruden bnl: 1).

²⁰ Glej: Knific 2003: 450.

tipa, je včasih tudi strokovnjaku težko določiti, ali je bil neki oblačilni kos v funkciji siceršnjega oblačenja ali pa v funkciji oblačenja za posebne potrebe (torej (pre)oblačenja z namenom izpostavljanja etnične identitete).²¹

Da ima t. i. narodna noša za Slovence, ki živijo na italijanski strani meje, specifičen pomen, je opozorila Janja Žagar v predgovoru h knjigi Marte Košuta *Tržaška noša in njena vezenina*. Terminološka problematika in nedoslednost v uporabi izraza "ljudska noša" ali "narodna noša" je opazna tudi v tem delu,²² pa tudi drugje (Čarobna nit 2002: 9).

In pravzaprav na tem mestu lahko zapišemo, da so bile študije scenskega folklorizma, kamor uvrščamo tudi oblačenje t. i. narodnih noš, od vseh obravnav oblačenja v sodobnosti najbolj analitične (in pogosto tudi kritične). V njih se prepletata preteklost in sodobnost, avtorji pa seveda glede na svojo siceršnjo orientacijo bolj ali manj izpostavljajo pomene, ki jih pojav sam ima.

Razstave Slovenskega etnografskega muzeja

Prva pomembnejša povojna razstava Slovenskega etnografskega muzeja o oblačilnem videzu slovenskega kmečkega prebivalstva leta 1966 je, kot se je izrazil takratni ravnatelj muzeja Boris Kuhar, terjala od raziskovalcev obilo truda in "*[t]ako lahko sedaj, prvič v zgodovini našega naroda na tak način in tako popolno prikažemo nošo enega naših stanov, nošo kmetov*"²³ (v Makarovič 1966a: 1). Makarovičeva pomen sedanjosti poudari v uvodu knjižice, ki je izšla ob odprtju razstave, sicer pa sodobnosti ne namenja obsežnejšega prostora (1966: 3).

Leto 1971 je v Slovenskem etnografskem muzeju zaznamovala razstava *Kič* avtorja Gorzda Makaroviča, ki se je v njej ukvarjal s preteklostjo in sodobnostjo. Razstava je doživela odlične odzive tako doma kot tudi v tujini in se je vsaj deloma dotikala tudi problematike interpretacij oblačilnega videza, saj se različni motivi t. i. narodnih noš pogosto pojavljajo na predmetih, ki jih Makarovič označuje kot kič. V uvodu v vodnik, ki je izšel ob odprtju razstave, je Boris Kuhar poudaril, da je raziskovanje kiča etnološka tema, ki je del prizadevanja za uresničitev načrtov proučevanja in prikaza kulture

²¹ V delu z naslovom Mačkoljanska *ljudska* noša (poudaril avtor) je opisana t. i. narodna noša, nerazumevanje pojmov pa jasno kažejo že uvodni stavki: "*Ljudska noša je predvsem dokaz naše narodne identitete, naše prisotnosti na tem ozemlju. Obenem je tudi simbol boja naših prednikov, boja za samobitnost in uveljavitev. Nošo so oblekli ob vsaki pomembnejši priložnosti.*" (Smotlak Tul 1996: 9) Podobno v delu *Križ od noše do noše* ni povsem jasna razlika med t. i. narodno nošo in siceršnjim oblačilnim videzom preteklih obdobji. Čas, v katerega sodijo določeni oblačilni kosi, je zelo zabrisan, prav tako funkcija. Pomembno je zlasti poudarjanje lepote, starosti ipd.: "... *ljubezen do narodne noše ...*" (Košuta 2003: 5), "... *mamino ljubezen do vsega pristno našega ... tradicionalno oblačilo naših prednikov ...*" (isti: 7), "... *izvirnost v oblačenju, saj so bile noše Križank bolj žive, bolj pisane kot drugod*" (isti: 8).

²² Marta Košuta pravi, da se je kljub poznanim opredelitvam Marije Makarovič za "ljudsko nošo" zavestno odločila za uporabo izraza "narodna noša": "*In čeprav se zavedamo, da strokovno izraz ni najbolj ustrezen, se zavestno opredeljujemo zanj.*" (Košuta 2003: 8) Marta Košuta torej uporablja izraz "narodna noša" kot sinonim za "ljudsko nošo", torej za siceršnji praznji ali vsakdanji oblačilni videz, iz dela pa je jasno razvidno, da je v njem večino prostora posvečenega t. i. narodni noši kot osnovi nacionalnega kostumiranja.

²³ Namen razstave je bil pomagati "*razčistiti nejasnosti, ki so pri nas še vedno okrog 'narodne' noše, ki je še danes pri nas največkrat le neka čudna zvrst 'stare narodne paradne uniforme'*"; in razstava naj bi bila "*pomembni člen v proučevanju in prikazovanju o noši Slovencev nekoč in danes* (podčrtal avtor)" (v Makarovič 1966 a: 1).

današnjega Slovenca. Z razstavo naj bi ljudi seznanili z nevarnostmi kiča, saj kič vidi kot negativni pojav v takratni socialistični družbi in “[z]ato je potreben boj proti kiču in smiselni del tega boja predstavlja razstava” (v Makarovič G. 1971: 1).

V Slovenskem etnografskem muzeju je bila leta 1974 postavljena razstava, ob kateri je izšel tudi vodnik po razstavi z naslovom *Slovenska kmečka noša od konca 19. stoletja do danes*, kjer je v uvodu (ponovno) Boris Kuhar poudaril, da se z razstavo muzej pridružuje prizadevanjem sodobne slovenske etnologije, saj vanjo vključuje način življenja slovenskega kmeta “prav do **današnjih** (poudaril avtor) dni” (v Makarovič 1974: 3). V vodniku po razstavi je pretežno opisana oblačilna kultura konca 19. in začetka 20. stoletja, kar precej pozornosti pa avtorica namenja tudi oblačenju kmečkega človeka v sodobnosti. Pri tem gre predvsem za primerjave med oblačenjem starejših in mlajših ljudi, za posebnosti, ki ostajajo pri oblačenju ljudi v odročnejših predelih, razlike med moškimi in ženskami ipd. ter za oblačenje t. i. narodne noše. Torej to, kar je tudi sicer razvidno iz drugih del Marije Makarovič. V delu je nekaj slikovnega gradiva iz sodobnosti (slike od 11–16), zopet pa so v ospredju starejši ljudje (N. d.: 38–39).

Od 6. februarja 1981 do 31. maja 1981 je bila v tedanjih prostorih Slovenskega etnografskega muzeja postavljena razstava *Govorica slovenske kmečke noše*, ponovno avtorice Marije Makarovič, ki se je tokrat z razstavo oblačil prvič posvetila prikazu različnih funkcij, ki jih ima obleka v življenju ljudi. Ob tem je Boris Kuhar v uvodu (ponovno) zapisal, da so na razstavi pokazani poglobitveni znaki, s katerimi se izraža “naša kmečka noša od sredine 19. stoletja pa do **današnjih dni** (poudaril avtor)” (v Makarovič 1981: 4). Besedilo v vodniku pretežno obravnava funkcijo oblačil v 19. in prvi polovici 20. stoletja, primerjalno pa se (le) ponekod opira tudi na sodobni čas.²⁴

Leta 1982 je Slovenski etnografski muzej ob odprtju razstave *Noša narodov in narodnosti Jugoslavije* izdal vodnik, iz katerega je razvidno, da so bila prikazana predvsem oblačila preteklosti, ki so odgovarjala bolj estetskim merilom, funkcija pa je bila postavljena v ozadje. V katalogu je opisano sicer oblačenje kmečkega prebivalstva v posameznih predelih bivše Jugoslavije, iz vsebine besedil in slikovnih prilog pa je razvidno, da gre v večini primerov za opisovanje oblačil, ki so se v okviru razvoja t. i. narodnih noš ohranila do danes. Besedila z opisi posameznih območij so pripravili etnologi takratnih republiških in pokrajinskih muzejev, v njih pa – z izjemo slovenskega, ki ga je napisala Marija Makarovič, in deloma srbskega – ni moč zaslediti razumevanja razlike med t. i. narodno nošo in siceršnjim načinom oblačenja.²⁵ Fotografije v vodniku nam razen redkih izjem ne dajejo jasne podobe o času, ko so se oblačila na fotografijah dejansko nosila, saj iz opredelitve, da gre npr. za 20. stoletje, ni moč razbrati, ali gre za začetek 20. stoletja ali pa morda za sredo ali celo sedemdeseta leta 20. stoletja (npr. pripis k fotografiji, kjer Dušanka Oglar opisuje črnogorsko ljudsko nošo: “Novejša moška in ženska Črnogorska noša, 20. stoletja”²⁶).

²⁴ Glej: Makarovič 1981; str. 21, 33.

²⁵ Za zgled naj navedem primer Anice Petruševe, ki pri opisu makedonske ljudske noše zaključí z mislijo: “Bogate okrašene ljudske noše so zamenjala mestna oblačila; noše so v rabi samo še za posamezne obredne in praznične priložnosti.” (Kuhar, ur. 1982: 9)

²⁶ Kot je razvidno s slike, je par oblečen v kostum, izdelan pod vplivi želja po izpostavljanju etnične, morda lokalne identitete.

Razstava *Pasovi in sklepanci* avtorice Janje Žagar leta 1993 je bila ob prikazu različnih pojavnih oblik pasov in sklepancev v preteklosti v enem segmentu popolnoma posvečena sodobnosti. Na njej so bili predstavljeni današnji pasovi (npr. pasovi hipijev), sodobne torbice na pasovih ipd. Ob razstavi je izšlo tudi delo *Pasovi in sklepanci*, ki prinaša tipologijo, besedne opise zbirke pasov in sklepancev v Slovenskem etnografskem muzeju ter fotografije preko 230 sklepancev iz omenjene zbirke (Žagar 1993). Delo je zasnovano kot prikaz zbirke muzeja in v tem pogledu povsem upravičuje svojo izdajo, žal pa ne prinaša pogleda na sodobnost, primerjave med današnjimi in nekdanjimi oblikami ter opredelitev sprememb v funkciji tovrstnih dodatkov k obleki.

90

Po sledeh vsakdana je bil naslov razstave, ki je leta 1995 z muzejsko govorico obeležila spomin na stoletnico prvega narodopisnega programa Matije Murka in stoletnico začetka izdajanja Slovenskih narodnih pesmi Karla Štreklja ter opozorila na razvoj vede od takrat do današnjih dni. S predmeti oblačilne porabe – obuvali, ki so se v razstavnem prostoru od vrha stopnic navzdol iz “preteklosti” bližala “sedanjosti”, je simbolno pokazala premik izhodišč etnologije od zanimanja za kmečko podeželje do usmerjenosti v vsakdanje življenje današnjega človeka (Žagar 1996: 435).

Sodobnost je v razstavo Slovenskega etnografskega muzeja *Modrotisk* leta 2000 vključil Andrej Dular. Na razstavi je bil prikazan film o današnjem načinu tiskanja blaga v tovarni v Preboldu, v okviru razstave pa je bila pripravljena tudi vitrina – oblikovana kot trgovinska izložba, kjer so bili razstavljeni sodobni oblačilni kosi, ki jim lahko iščemo vzporednice v modrotisku. Odprtje razstave je spremljala modna revija študentk Naravoslovno-tehniške fakultete, oddelka za tekstilstvo, ki so modrotisk vzele kot inspiracijo za nove modne stvaritve. Tekstilna tovarna v Preboldu je potem na podlagi starih vzorcev iz muzeja natisnila novo blago in iz njega izdelala sodobne uporabne tekstilije. V okviru *Knjižnice slovenskega etnografskega muzeja* je ob tej priložnosti izšlo delo *Modeli za modrotisk* avtorja Andreja Dularja, kjer je skromen razdelek posvečen tudi aplikaciji modrotiska v sodobnosti (Dular 2000: 43).

Obsežno delo Janje Žagar *Pokrivala* (2004), ki za razliko od prejšnjih tovrstnih knjižnih objav zbirk Slovenskega etnografskega muzeja ni nastalo skupaj z razstavo obravnavanih predmetov, sledi uveljavljeni shemi in – poleg zajetne uvodne študije – v kataloškem delu prinaša fotografije in natančne opise pokrival (razen peč in rut) in predmetov, ki so služili naglavnemu okrasju. Pri pokrivalih, ki so sodili k oblačilnemu videzu v predindustrijski družbi, se avtorica ne omejuje zgolj na preteklost, ampak v primerih, ko se predmeti nekdanje običajne vsakdanje ali praznične rabe pojavljajo v sodobnosti, upošteva njihovo spreminjajočo se funkcijo. Na več mestih opozarja na pokrivala, katerih oblika se je potencirala in stilizirala do nespoznavnega, uporaba pa se je vsaj občasno (bolj pri enih oblikah kot pri drugih) mešala z oblačenjem t. i. narodnih noš ter s tem dobila nov – poudarjen identifikacijski pomen. Delo sicer res obravnava predvsem pokrivanje in okraševanje glav v preteklosti, vsaj deloma pa se nanaša tudi na sodobnost, in sicer skladno s tekstilno zbirko, ki se v zadnjih letih ne širi le po številu predmetov, ampak pridobiva tudi novo strukturo. Ne pogojuje je več zgolj zanimanje za “ekskluzivne” predmete, ki naj pričajo o “dobrih starih časih”, ampak jo po zaslugi

avtorice narekuje sodobnost in z njo povezano razumevanje produktov množične kulture (v zbirki pokrival o tem pričajo npr. kape s ščitniki) in z njimi povezanih pojavov.

Tekstilna zbirka Slovenskega etnografskega muzeja sestavlja tudi v mesecu marcu leta 2006 odprto stalno razstavo Slovenskega etnografskega muzeja, kjer so razstavljeni različni predmeti, ki sooblikujejo praznji ali vsakdanji oblačilni videz. In to ne le oblačilni videz kmečkega prebivalstva 19. in začetka 20. stoletja, temveč s predmeti, zbranimi predvsem v zadnjih letih, nazorno izpostavlja tudi posebnosti (in običajnosti) v načinih oblačenja ljudi na Slovenskem v sodobnosti. Pri tem so pomembna današnja prizadevanja kustodinje Janje Žagar (v muzeju od leta 1985), ki skrbi za načrtno dopolnjevanje obstoječe zbirke in ob tem uveljavlja nova, razvoju znanstvene misli v etnologiji podrejša se načela zbiranja, ki pomemben poudarek namenjajo sodobnosti. V prispevku o tekstilni zbirki, objavljenem ob osemdesetletnici obstoja Slovenskega etnografskega muzeja, s podnaslovom *Kaj je, kaj ni in kaj naj bi (p)ostala* (Žagar 2003: 165–179) izpostavlja potrebo po izdelavi jasne vizije, kaj z zbirko v prihodnje in kako vanjo vključiti sodobnost.

Sklep

Predstave prve generacije etnologov muzealcev glede vprašanja, kaj naj v muzeju zbirajo, so bile dokaj jasne: zbirali so predmete iz “izginjajočega kmečkega sveta”; predmete sprotne serijske in industrijske proizvodnje in od splošnega odstopajoče predmete sodobnega sveta pa so puščali ob strani. V obdobju po osamosvojitvi Slovenije so se težav (i)zbiranja vse bolj zavedali, to pa je privedlo do aktivnejših razmišljanj, kako se lotiti sistematičnega zbiranja predmetov industrijske družbe (Keršič idr. 2001: 88). Če naj bo etnologija veda, ki se ukvarja z načinom življenja v vseh zgodovinskih obdobjih vključno z današnjostjo (in ni razloga, da bi mislili drugače), in muzeji pripovedovalci zgodb o teh načinih življenja, potem je seveda prav, da slednji poskrbijo, da bodo materialna pričevanja tem nazorom ustrezala. Čeprav so predmeti industrijske proizvodnje po videzu med seboj lahko popolnoma enaki, ima vsak predmet drugačen kontekst – kontekst, ki je pomemben enako ali bolj kot on sam in ga je zaradi povednosti potrebno natančno opisati. Povod za odločitev, da predmet iztrgamo iz življenjskega cikla in ga prestavimo v muzej (v nov kontekst), mora biti njegova informacijska struktura. Ta sloni na reprezentativnosti izbranega predmeta, ki jo ima glede na niz istovrstnih predmetov in glede na pričevalnost o določenih procesih in pojavih, s katerimi je povezan (Keršič idr. 2001: 88). Sodobna zbiralna politika pozornost usmerja torej na zbiranje predmetov iz vsakdanjega življenja “običajnih” ljudi, ker naj bi tudi muzej predstavljal vsakdanji utrip življenja. V teh nazorih se kažejo usmeritve v raziskovanje in dokumentiranje načinov, kako ljudje standardne izdelke industrijske proizvodnje prilagajajo osebnim in socialnim merilom (zgovoren je primer odslužene garderobe najstnice, ki jo je darovala Slovenskemu etnografskemu muzeju; glej Žagar 1998: 477–480). Govorimo lahko o “personalizaciji” standardnih izdelkov, le-ti pa etnologom muzealcem nalagajo študij tehničnih spretnosti, odpirajo vprašanja estetike, “kulturne izbire”, socialne pripadnosti in identitete (Schippers 2002: 131).

Odsev bolj ali manj partikularnih strokovnih in znanstvenih prizadevanj etnologije na Slovenskem v zadnjih desetletjih je mogoče zaslediti v *Slovenskem etnološkem leksikonu*, v katerem je s področja oblačilne kulture, tekstilij ipd. obravnavanih nekaj sto gesel. Med njimi skoraj zaman iščemo taka, katerih osrednji cilj bi bil pojasnjevanje oziroma opisovanje sodobnih pojavov (npr. pojav mini krila, kavbojčk), najdemo pa gesla, ki se sodobnosti dotikajo v zadnjih stavkih (npr. geslo lepoticenje, lasulja). Tudi fotografsko gradivo dokumentira predvsem preteklost, o oblačilnem videzu v sodobnosti pa pričajo fotografije, ki so v Slovenski etnološki leksikon vključene zaradi drugih namenov (Baš, ur. 2004).²⁷

92

Vprašanjem sodobnosti se pri proučevanju oblačilne kulture ne smemo izogibati, ne v muzejih in ne drugje. Odgovori nanje nam prinašajo spoznanja o času, ki ga živimo, pa tudi o preteklih življenjskih načinih, kajti kulturni vzorci se spreminjajo počasneje, kot bi se komu na prvi pogled zazdelo. S preteklostjo se ukvarjamo zato, da bi bolje razumeli sodobnost in da bi si vsaj deloma upali predvidevati prihodnost. In s sodobnostjo zato, da bi z njeno pomočjo spoznali preteklost.

V slovenski etnologiji je še mnogo raziskav, ki se ukvarjajo z oblačilno kulturo na Slovenskem, pa v besedilu niso omenjene. Nekatere so izpuščene nenamena, druge z razlogom, ker gre pri njih za izključno historični vidik²⁸ in si za cilj raziskave ne postavljajo odkrivanja kulturnih sestavin in vzorcev sedanosti. Ob tem pa je potrebno vseeno poudariti, da tudi te izrazito historično naravnane raziskave vplivajo na sodobnost. Iz njih namreč črpajo gradivo razni ljubiteljski in tudi profesionalni ustvarjalci, ki želijo elemente oblačilne dediščine prenesti v sedanji čas. S tako interpretacijo dediščine se danes ukvarjajo gledališke in folklorne skupine, skupine pevcev in godcev, renesančne plesne skupine, izdelovalci spominkov ter drugi posamezniki in skupine. Etnologi smo tako hote ali nehote vključeni v proces aktualizacije in posodabljanja dediščine. Če se tega zavedamo, lahko z aplikativnimi vsebinami na podlagi podrobnih raziskav in kritičnih razmišljanj vplivamo na razvoj posameznih področij, v nasprotnem primeru pa si ljudje znanstvena spoznanja interpretirajo sami. Dejstvo ostaja enako: etnologi s svojimi spoznanji vplivamo na nadaljnji razvoj vsebin, ki jih proučujemo.

LITERATURA IN VIRI

BALKOVEC, Marjetka

1994 *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja : 20. stoletje. Občina Metlika*. Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

BAŠ, Angelos

1962 Ljudska noša na Gorenjskem. *Naši razgledi* 11, št. 16, str. 308–309.

BAŠ, Angelos (ur.)

2004 *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

BOGATAJ, Janez

1992 *Sto srečanj z dediščino na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba.

1999 *Mojstrovine Slovenije : srečanja s sodobnimi rokodelci*. Ljubljana: Rokus.

²⁷ Naj navedem le nekaj zgledov: Šranga (leto 1985); Škoromati iz Podgrada (1999); Striženje ovac (1990); Ribniški sejem (2003); Romanje (2002); Prenašanje osebne prtljage pastirjev ... (1995) (Baš, ur. 2004: 612, 608, 586, 507, 367).

²⁸ Npr. razprave Angelosa Baša, Sergeja Vrišerja, Andreje Vrišer idr.

- 2000 Aplikativna etnologija v Sloveniji V: *Kolesar s filozofske : zbornik v počastitev 90-letnice prof. dr. Vilka Novaka*. Ljubljana : Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo. Str. 203–215.
- CEVC, Anton
1972 *Velika planina : življenje, delo in izročilo pastirjev*. Ljubljana : Državna založba Slovenije.
- ČAROBNA nit
2002 *Čarobna nit : ljudska noša Slovencev od Trsta do Kanalske doline*. Trst : TFS GFT Stu ledi.
- ČEPLAK, Ralf
1990 *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja : 20. stoletje. Občina Cerknica*. Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- DULAR, Andrej
2000 *Modeli za modrotisk : zbirka Slovenskega etnografskega muzeja*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- FISTER, Majda
1985 *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja : 20. stoletje. Rož*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- GRUDEN, Živa
[1980] “Narodna noša” v Tržaški okolici : *proseminarska naloga*. Ljubljana : Oddelek za etnologijo.
- KERŠIČ, Irena et. al.
2001 Izbiranje, zbiranje in interpretiranje : o kriterijih in strategijah zbiranja materialne kulturne dediščine in njenih etnoloških interpretacijah. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 41, št. 1–2, str. 88–92.
- KNIFIC, Bojan
2003 Vprašanje narodne noše na Slovenskem : njen razvoj od srede 19. stoletja do 2. svetovne vojne. *Etnolog* 13, str. 435–468.
- KOŠUTA, Marta
2003 *Križ od noše do noše*. Križ pri Trstu : Slovensko kulturno društvo Vesna.
- KOŠUTA, Milan
1985 *Deklica, podaj roko: ljudski plesi, pesmi in noša Slovencev v Italiji*. Trst : Založništvo tržaškega tiska, Ljubljana : Adit.
- KREMENŠEK, Slavko
1978 Družbeni temelji razvoja slovenske etnološke misli. V: *Pogledi na etnologijo*. Ljubljana : Partizanska knjiga. Str. 9–65.
- KUHAR, Boris
1972 *Odmirajoči stari svet vasi*. Ljubljana : Prešernova družba.
1982 *Noša narodov in narodnosti Jugoslavije : vodnik po razstavi*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- KUMER, Zmaga
1978 Nekaj misli ob Medunarodni smotri folklorja v Zagrebu. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 18, št. 4, str. 7–73.
- LOŽAR, Marta
1952 Slovenska ljudska noša. V: *Narodopisje Slovencev. Del 2*. Ljubljana : Državna založba Slovenije. Str. 166–238.
- LOŽAR, Rajko
1944 Narodopisje, njegovo bistvo, naloge in pomen. V: *Narodopisje Slovencev. Del 1*. Ljubljana: Klas. Str. 7–20.
- MAKAROVIČ, Gorazd
1971 *Kič : vodnik po razstavi*. Ljubljana : Slovenski etnografski muzej.
- MAKAROVIČ, Marija
1962 Nujno potrebujemo mapo slovenskih ljudskih noš. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 4, št. 2, str. 7.
1964 *Slovenska kmečka noša od srede 19. stoletja do danes : inavguralna disertacija*. Ljubljana : Oddelek za etnologijo.
1966 Moške srajce slovenske kmečke noše. *Slovenski etnograf* 18–19, str. 37–54.
1966a *Slovenska kmečka noša*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
1967 “Narodna noša”. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 8, št. 4, str. 1.
1968 Nekaj misli ob folklornih prireditvah. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 9, št. 3, str. 3.
1970 Hlače kmečke noše na Slovenskem. *Slovenski etnograf* 21–22, str. 46–70.

- 1971 Uniforma za slovesne priložnosti. *Tedenska tribuna* 19, št. 22 (29.5.1971), str. 5.
- 1971a Narodna noša. *Naši razgledi* 20, št. 6 (23.6.1971), str. 170–171.
- 1971b *Slovenska ljudska noša*. Ljubljana : Centralni zavod za napredek gospodinjstva : Slovenski etnografski muzej.
- 1972 Kmečka (ljudska) in narodna noša : nekaj misli ob razstavi Noša na Gorenjskem v Gorenjskem muzeju v Kranju. *Gorenjski glas* 25, št. 80 (14.10.1972), str. 6.
- 1972a Narodna noša. *Slovenski etnograf* 23–24, str. 51–68.
- 1974 *Slovenska kmečka noša od konca 19. stoletja do danes : vodnik po razstavi*. Ljubljana : Slovenski etnografski muzej.
- 1976 Noša. V: *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja : vprašalnice*. Ljubljana: Raziskovalna skupnost slovenskih etnologov. Str. 111–129.
- 1978 Govorica noše v primeru Rateč v Zgornji savski dolini. V: *Pogledi na etnologijo*. Ljubljana : Partizanska knjiga. Str. 197–235.
- 1978a Noša in folklorne skupine. V: *Etnologija in sodobna slovenska družba*. Brežice : Posavski muzej, Ljubljana: Slovensko etnološko društvo. Str. 86–88.
- 1981 *Govorica slovenske kmečke noše : vodnik po razstavi*. Ljubljana : Slovenski etnografski muzej.
- 1982 *Srojna in Srojanci*. Ljubljana : Mladinska knjiga.
- 1988 *Narodna nošnja Gorenjsko – Rateče : priručnik za rekonstrukcijo nošnje*. Zagreb : Kulturno prosvjetni sabor Hrvatske.
- 1989 Govorica noše na primeru Predgrada v Poljanski dolini v Kolpi. *Traditiones* 5–6, str. 265–276.
- 1991 *Slovenska ljudska noša v besedi in podobi. Zv. 5, Zilja*. Ljubljana : Zveza kulturnih organizacij Slovenije.
- 2000 *Oblačilna kultura kmečkega prebivalstva v Zgornji Vipavski dolini in na Gori*. Ajdovščina : Zavod za kulturo, izobraževanje in šport.
- MAKAROVIČ, Marija; BAŠ, Angelos,
1980 Noša. V: *Slovensko ljudsko izročilo*. Ljubljana : Cankarjeva založba : Inštitut za slovensko narodopisje pri SAZU. Str.121–131.
- MIKLAVČIČ - Brezigar, Inga
1996 *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja : 20. stoletje. Občina Tolmin*. Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- NEKAJ
1981 Nekaj besed o pravilni narodni noši. *Folklorist* 4, št. 4, str. 80.
- NOVAK, Vilko
1960 *Slovenska ljudska kultura : oris*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- NOVAK, Anka
1962 Ljudska noša na Gorenjskem : ob razstavi v Mestnem muzeju. *Gorenjski glas* 15, št. 91, str. 5.
- 1970 Kmečka noša v Ratečah v 19. in v začetku 20. stoletja. *Snovanja* 4 (24.6.1970), str. 17–18.
- ODER, Karla
1992 *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja : 20. stoletje. Občina Ravne na Koroškem*. Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- OREL, Boris
1949 Slovenska ljudska noša. *Slovenski etnograf* 2, str. 5–10.
- PAJSAR, Breda; ŽIDOV, Nena
1991 *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja : 20. stoletje. Občina Ljubljana Bežigrad*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- R(avnikar), B(runo)
1962 Ljudske noše na znamkah. *Glasnik Slovenskega etnografskega društva* 4, št.1, str. 6.
- RIHTMAN - Auguštin, Dunja
1988 *Etnologija naše svakodnevnice*. Zagreb: Školska knjiga.
- SCHIPPERS, Thomas K.
2002 Od predmetov do simbolov : spreminjajoče se perspektive pri proučevanju materialne kulture v Evropi. *Etnolog* 12, str. 125–36.
- SMOTLAK Tul, Romilda
1996 *Mačkoljanska ljudska noša*. Trst : Svet slovenskih organizacij.
- SLAVEC Gradišnik, Ingrid
2000 *Etnologija na Slovenskem : med čermi narodopisja in antropologije*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU.

STANONIK, Marija

1990 O folklorizmu na splošno. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 30, št. 1-4, str. 20-41.

ŠARF, Fanči

1981 *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja : 20. stoletje. Občina Ljutomer*. Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

1982 *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja : 20. stoletje. Občina Gornja Radgona*. Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

TERČELJ, Mojca

1989 *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja : 20. stoletje. Občina Sevnica*. Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

TOME MARINAC, Bogdana

1993 *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja : 20. stoletje. Občina Izola*. Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

VALVASOR, Janez Vajkad

1984 *Slava Vojvodine Kranjske : izbrana poglavja*. Ljubljana : Mladinska knjiga.

VRTOVEC, Ljuba

1986 Bi radi imeli “narodno” nošo? *Slovenski koledar 87* 34, str. 45-62.

ŽAGAR, Janja

1993 *Pasovi in sklepanci : zbirka Slovenskega etnografskega muzeja*. Ljubljana : Slovenski etnografski muzej.

1996 Po sledih vsakdana : etnologovo delo nekoč in danes, od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj. *Etnolog* 6, str. 433-436.

1998 O “anarhiji” tudi tako. *Etnolog* 8, str. 477-480.

2003 Tekstilna zbirka Slovenskega etnografskega muzeja : kaj je, kaj ni in kaj naj bi (p)ostala. *Etnolog* 13, str. 165-179.

2004 *Pokrivala : zbirka Slovenskega etnografskega muzeja*. Ljubljana : Slovenski etnografski muzej.

BESEDA O AVTORJU

Bojan Knific, diplomirani etnolog in kulturni antropolog. Zaposlen je kot samostojni strokovni svetovalec za folklorno dejavnost pri Javnem skladu RS za kulturne dejavnosti, kjer folklornim skupinam in drugim interesentom svetuje, kako poustvarjati pevsko, plesno in glasbeno izročilo, kako na odru interpretirati prvine šeg in navad in kako se ob vsem tem ustrezno kostimirati. Njegovo raziskovalno zanimanje je usmerjeno v proučevanje posameznih prvin oblačilne kulture, predvsem vprašanjem razvoja t. i. narodnih noš, folklornih kostumov in drugih načinov oblačenja, ki se zgledujejo v preteklosti. Je tudi urednik *Folklornika*.

ABOUT THE AUTHOR

Bojan Knific has a degree in ethnology and cultural anthropology and is employed as an independent professional adviser on folklore activities with the Public Foundation of the Republic of Slovenia for Cultural Activities. He advises folklore groups and other interested parties, how to perform traditional songs, dances, and music, how to interpret elements of customs and traditions on the stage, and how to dress in costumes appropriate for these activities. His research activities focus on the study of individual elements of clothing culture customs, in particular on the development of “national costumes”, folklore costumes, and other ways of dressing that are inspired by the past. Mr. Knific is also the editor of the publication *Folklornik*.

SUMMARY

THE “PRESENT” IN POST-WAR RESEARCH OF CLOTHING CULTURE IN SLOVENIA

Our review of older sources on clothing culture in Slovenia shows that the authors dealt intensively with material from the “then present” and that descriptions of life as it was actually lived and observed were quite ordinary. This was commonly practised throughout the 19th century in spite of increasingly frequent warnings that the “national treasures are vanishing”, suggesting a need to look back into the past, and this development strengthened in the 20th century, when there is hardly any comprehensive research of the present. Marija Makarovič, the author of the most extensive bibliography in the field of Slovenia’s clothing culture, addressed the attitude of people to dressing in the present, but mostly when drawing comparisons between the past and present conditions, or related to the phenomenon of using fashion items based on tradition in the present. Her informants, who are an important link in her research work, are most elderly people, and this is reflected in her works (in the passages dealing with the present) as the attitude of the older population to dressing in the present. The younger generation is largely absent from her researches.

The present is however much more present in the research of the “national costumes” than in that of general dressing customs. Attention is devoted to explaining the differences between “national costumes” and “folk costumes”, establishing the reasons for the phenomenon’s existence in the present, determination of the bearers of this development, the reasons for this kind of dressing up, and the changing functions of the “national costumes”. Of all treatments of dressing in the present, the most analytical (and often critical) approach is found in studies of performance folklorism, which includes dressing up in “national costumes”. These combine the past and present, and depending on their general orientation the authors more or less emphasise the meanings the phenomenon has.

At the first major post-war exhibition of the Slovene Ethnographic Museum on the clothing image of the Slovene peasant population in 1966, the present was not mentioned. Another exhibition, opened in 1974, emphasised in the introduction that in including a presentation of the way of living of the Slovene peasants “to the present day”, the museum joined the endeavours of contemporary Slovene ethnology. This mainly involved comparisons between the dressing fashion of older and younger people, specific items surviving in the dress customs of people in remote areas, differences between men and women and the like, as well as dressing up in “national costumes”.

A major shift occurred in the exhibition *Belts and sklepanci* in 1993, when the presentation of different forms of belts and sklepanci in the past was accompanied by a comparison with the belts of the contemporary teenage generation; similarly, much more attention was dedicated to the present in the exhibition *Blue-printing blocks* in 2000.

In recent years, Janja Žagar has devoted more attention to the present. Beside trying to fill the gaps in the historical collection of clothes and clothing accessories of the Slovene Ethnographic Museum, she endeavours to complement the collection with items from the present consumer society. This is in part evident from her book *Pokrivala –Headwear*, published in 2004, as well as from the present permanent exhibition in the museum.